

Cultuur

Admirez-vous les uns les autres

Interview met Rik Hemmerijckx. Interview afgenomen en bewerkt door Bernard Desmet en Frank Jacobs

Emile Verhaeren overleed 100 jaar geleden. Omdat het belang van deze Belgische auteur, één van de markante figuren van de symbolistische stroming, niet onderschat mag worden, besteedt het Masereelfonds in dit Verhaerenjaar graag uitgebreid aandacht aan het werk en de persoonlijkheid van Verhaeren. Aktief trok naar Rik Hemmerijckx, conservator van het Verhaerenmuseum in Sint-Amands voor een interview.

Kan je voor onze lezers Emile Verhaeren wat uitgebreider voorstellen?

Rik Hemmerijckx: Emile Verhaeren is in de eerste plaats een Belgische en Vlaamse Franstalige schrijver en dichter. Hij werd geboren in Sint-Amands-aan-de-Schelde en kende rond 1900 een Europese doorbraak met dichtbundels zoals *Les Villages illusoires*, *Les Villes tentaculaires* of *Les Campagnes Hallucinées*. Emile Verhaeren wordt beschouwd als een symbolistische dichter, die bovendien het vrije vers introduceerde. Hij is vooral gekend als dichter, maar hij schreef ook verhalen, enkele toneelstukken, en hij had een scherpe pen als kunstcriticus. Hij telde verschillende kunstenaars onder zijn vrienden zoals Theo Van Rijsselberghe of James Ensor. Tot 1898 leefde hij vooral in Brussel. Daarna verhuist Verhaeren naar Parijs, waar zijn Europese carrière begint. Bij zijn Europese doorbraak heeft Alfred Vallette van uitgeverij Mercure de France een belangrijke rol gespeeld. Via Mercure kende het werk van Emile Verhaeren een ruime verspreiding. Niet enkel in Frankrijk, maar in alle Europese hoofdsteden.

Herken je de eigenschappen die men aan Verhaeren toedicht: sociaal bewogen, groot geloof in de vooruitgang, passioneel minnaar, kosmopoliet en Europeaan, verknocht aan Vlaamse bodem... En zijn die eigenschappen terug te vinden in zijn poëzie?

Rik Hemmerijckx: Emile Verhaeren heeft een zeer uiteenlopend en divers oeuvre opgebouwd. Je kunt hem niet definiëren aan de hand van één bundel, laat staan één gedicht. Hij schreef een zwarte trilogie en een sociale trilogie, maar ook een reeks liefdesgedichten opgedragen aan zijn vrouw (*Les Heures Claires*). Dan is er nog zijn vitalistische poëzie waarmee hij zich vooral richtte op een Europees publiek: hij schreef in die periode een Europagedicht. Maar ondanks zijn kosmopolitisme getuigt hij in diverse bundels ook van zijn liefde voor Vlaanderen. Hij heeft er geen problemen mee zichzelf te profileren als Vlaams dichter in Europa. Dat hij publiceerde in het Frans droeg enkel bij aan een betere verspreiding van zijn werk in Europa. Als hij bijvoorbeeld een lezing hield in Moskou, ging dat over Vlaanderen en Vlaamse helden. Zelfs Sint-Amands bracht hij onder de aandacht van zijn Russische publiek.

Verhaeren promoveerde zichzelf zeer goed, onder meer met een grote knevel als uithangbord. Had hij last van narcisme?

Rik Hemmerijckx: (fronst) De snor is een element eigen aan de mannen van 1900. Alle mannen hadden toen een snor, maar die van Verhaeren was nogal imposant. Ook zijn rode jas droeg bij aan zijn imago. Verhaeren in de rode jas was vooral de kosmopoliet. Maar er zijn ook verhalen waarin hij rondliep in een gewoon ribfluwelen vest, net zoals de boeren uit zijn streek deden. Uit zijn poëzie blijkt toch niks van narcisme, hij bewierookte zichzelf ook niet. Het enige persoonlijke in zijn poëzie is zijn liefdespoëzie voor Marthe. Emile Verhaeren is altijd bescheiden geweest, ondanks zijn knevel en rode jas. Hij was bevriend met iedereen.

Waarom was Verhaeren in zijn tijd belangrijk?

Rik Hemmerijckx: Hij was belangrijk omdat hij in verschillende fases van zijn leven de verwachtingen van zijn tijd verwoordde. In de periode 1893-1895 gaf hij zijn sociale kritiek op de toenmalige maatschappij, maar in bundels die daarna kwamen volgde de ophemeling van de dadendrang. Hij was ongelooflijk optimistisch en streefde naar samenwerking tussen diverse Europese landen en culturen. Een van zijn slagzinnen luidde: “*admirez-vous les uns les autres*”

Was hij niet bekender in het buitenland dan in België? Tenslotte verbleef hij in zijn roemrijke jaren meer in Parijs dan in België?

Rik Hemmerijckx: Het is via Parijs dat Verhaeren in Europa bekend raakte, maar ook in België genoot hij een grote bekendheid. Hij werd niet voor niets *le poète national* genoemd. In 1908 was er een grote Verhaerenmanifestatie in Brussel waar onder andere prins Albert en zijn vrouw Elisabeth op aanwezig waren. Zijn kandidatuur voor de Nobelprijs Literatuur heeft uiteraard ook bijgedragen tot deze roem.

Had Verhaeren maatschappelijke invloed? Mengde hij zich in het publieke debat? Had hij standpunten over godsdienst, politiek, ethiek?

Rik Hemmerijckx: Emile Verhaeren was in zekere zin een geëngageerde auteur, maar met nuances. Hij sprak niet op de publieke tribune, maar hij schrok er niet voor terug om zijn gedichten te publiceren in de anarchistische of de socialistische pers. Hij werkte ook mee aan de Kunstenkring van het Brusselse Volkshuis en steunde de strijd voor het algemeen stemrecht. Zijn belangrijkste deelname aan het publieke debat deed zich waarschijnlijk voor tijdens de Eerste Wereldoorlog toen hij zich aan de zijde van koning Albert schaarde. Verhaeren zal tijdens zijn leven ook meer en meer afstand nemen van de katholieke kerk. In zijn latere gedichten was hij daar zeer expliciet over. Het is daarom geen toeval dat hij een burgerlijke begrafenis kreeg.

Was er tijdens zijn leven opschudding over zijn persoon of zijn werk? Was er verontwaardiging toen hij de Nobelprijs uiteindelijk niet kreeg. Veroorzaakte zijn dood veel ophef? Was er publieke belangstelling toen zijn graf aan de Schelde werd ingehuldigd?

Rik Hemmerijckx: De jonge Emile Verhaeren heeft wel wat commotie teweeg gebracht. Zijn eerste bundel *Les Flamandes* gaf aanleiding tot een scherpe reactie van de onderpastoor van Sint-Amands die de poëzie van Verhaeren onfatsoenlijk vond. Daarnaast zijn er de Franse taalpuristen die het moeilijk hadden met de heel aparte taal van Verhaeren, die soms beïnvloed was door de Vlaamse taal en cultuur. De Nobelprijs Literatuur is een verhaal apart. Verhaeren werd zeker vier keer voorgedragen voor de Nobelprijs. De verwachtingen waren hoog gespannen, maar in 1911 was het Maurice Maeterlinck die de prijs kreeg toebedeeld. Verhaeren had de prijs graag gekregen, maar het is er uiteindelijk nooit van gekomen. Door zijn voortijdige dood in 1916 kon hij die prijs ook niet meer krijgen. De Nobelprijs wordt alleen toegekend aan nog levende auteurs. De dood van Verhaeren heeft zeker commotie teweeggebracht, hij was tenslotte een beroemd dichter en een symbool voor het strijdende patriottische België. Aanvankelijk kreeg hij een graf in Adinkerke, een stukje onbezet België. Het is pas in 1927 dat Verhaeren een grafmonument krijgt in Sint-Amands, aan die machtige bocht van de Schelde.

Hoe verklaar je dat Verhaeren zich bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog ontpopt tot vurige patriot? Breekt met oude vrienden als Zweig en Rolland?

Rik Hemmerijckx: Emile Verhaeren was in de jaren voor de Eerste Wereldoorlog enorm geliefd in Duitsland. Er was een ware hype rond hem in de periode tussen 1910 en 1914. In

Duitsland werd Emile Verhaeren voorgesteld als de man die de Germaanse en de Latijnse cultuur kon samenbrengen, en als de meest Germaanse van de Latijnse schrijvers. In de zomer van 1914, toen de wereldoorlog uitbrak, werden vele idealen de grond ingeboord: Jaurès werd vermoord en de Duitse sociaaldemocraten stemden voor de oorlogskredieten. Van de weeromstuit omarmde Verhaeren het patriotisme en schaarde zich aan de zijde van koning Albert in zijn strijd voor de verdediging van het land. In zijn gedichten uit die periode haalde Verhaeren snoeihard uit naar het militaristische Duitsland. Van de weeromstuit brak hij met zijn Duitstalige vrienden zoals Stefan Zweig. Tegelijk keerde hij zich af van het neutralisme en pacifisme zoals het beleden werd door Romain Roland. In zijn boek *Au dessus de la mêlée* had Roland de Europese intelligentsia opgeroepen om zich boven het oorlogsgeweld te plaatsen. Vanaf 1916 zou Verhaeren een aantal schuchtere passen hebben gezet om de banden met zijn vooroorlogse vrienden opnieuw aan te halen. Naar verluidt zou hij ingestemd hebben met de tekst *De Toren van Babel* die Zweig in die periode in Genève gepubliceerd had. Na zijn dood zullen zowel patriotten als pacifisten proberen om Emile Verhaeren te recupereren.

Ik kan me voorstellen dat pacifist Frans Masereel getroebleerd raakte met Verhaeren?

Rik Hemmerijckx: Je vergist je daarin, want Masereel was een grote bewonderaar van Emile Verhaeren. In Masereels werk zijn er vele verwijzingen naar Emile Verhaeren. De jonge Masereel illustreerde *Quinzes Poèmes* van Verhaeren en vele houtsneden van Masereel leunden nauw aan bij werk van Verhaeren. Een voorbeeld is het werk *La Ville* van Masereel. Dat werd geïnspireerd door Emile Verhaerens bundel *Les Villes Tentaculaires*. In 1920 maakte Masereel het treffende portret van Emile Verhaeren en later heeft hij ook *De Veerman* van Verhaeren uitgebeeld.

Hoe komt het dat Emile Verhaeren driemaal begraven werd?

Rik Hemmerijckx: Hij werd na zijn dood in 1916 begraven in Adinkerke, in een stukje België dat niet bezet was. Verhaeren was een symbool voor het strijdende België en men wilde hem een begraafplaats geven op Belgisch grondgebied: het stukje achter de IJzer dat standhield tegen de Duitse troepen. Om onduidelijke redenen werd hij daarna begraven in Wulveringem, een plaatsje vlakbij Veurne. In 1927 krijgt hij dan uiteindelijk een graf in Sint-Amands. Emile Verhaeren had in zijn verzen regelmatig de wens geuit aan de Schelde begraven te worden. Zijn bewonderaars hebben uiteindelijk die wens gehonoreerd door hem met veel vertoon en in aanwezigheid van koning Albert, koningin Elisabeth en andere hoogwaardigheidsbekleders te begraven aan een prachtige bocht in de Schelde ter hoogte van Sint-Amands.

Waarom zouden we Verhaeren vandaag nog moeten lezen?

Rik Hemmerijckx: Hier zijn diverse antwoorden mogelijk. Emile Verhaerens liefdespoëzie heeft de jaren overleefd en spreekt nog steeds aan. In zijn sociale poëzie zijn er thema's die van alle tijden zijn. Mensen die gevoelig zijn voor de Vlaamse cultuur vinden in *Toute la Flandre* stof genoeg. Verhaeren was een van de weinigen die de Vlaamse regio een internationale tribune verschaften. Liefhebbers van avant-gardepoëzie vinden hun gading in de *Chansons de fou* uit *Les Campagnes hallucinées*.

Hoe komt het dat dichters zoals Koen Stassijns, Stefaan van den Bremt, Benno Barnard, Patrick Lateur, Frans Boenders zijn werk graag vertalen? Kan je de vertalingen zoals die vandaag verschijnen aanprijzen?

Rik Hemmerijckx: Op een of andere manier hebben ze in Emile Verhaeren een groot figuur ontdekt die niet moet onderdoen voor Brecht of Hugo. In zijn tijd werd Verhaeren de

Europese Walt Whitman genoemd (Whitmans *Leave of Grass* werd beschouwd als een mijlpaal in de Amerikaanse literatuur, n.v.d.r.). Dat imago heeft hij vandaag niet meer. Zowel Stefaan van den Breemt als Koen Stassijns hebben huzarenstukjes afgeleverd op het vlak van de Nederlandse vertaling van Emile Verhaeren. Voordien was Martien Beversluis actief als vertaler van Verhaeren, maar Stefaan en Koen hebben het werk van Verhaeren toegankelijk gemaakt in een fris en eigentijds Nederlands.

Welke drie gedichten zou je aanraden voor mensen die geen of weinig poëzie lezen om Verhaeren beter te leren kennen?

Rik Hemmerijckx: Het is een kiese aangelegenheid om te moeten kiezen uit een oeuvre van vele duizenden gedichten. Het moet duidelijk zijn dat het hier gaat om een persoonlijke en subjectieve keuze. Indien ik toch moet kiezen gaat mijn voorkeur uit naar *Le Départ* (Het Vertrek), een pakkend gedicht over de landverhuizers van de jaren 1900. Daarnaast een van de gedichten uit de liefdespoëzie van Emile Verhaeren uit de bundel *Les Heures Claires* en misschien ook een gedicht uit de bundel *Les Soirs*, meer bepaald het gedicht *Le Moulin*.

Welke activiteiten zijn er in het kader van het Verhaerenjaar geweest of worden nog gepland. En waarom zou men het Verhaerenmuseum moeten bezoeken?

Rik Hemmerijckx: Het is, tijdens dit Verhaerenjaar, de eerste keer dat er rond een Franstalige dichter zoveel te doen is. Er zijn activiteiten in Sint-Amands, Antwerpen, Gent, Brussel, Doornik en elders. In het Verhaerenmuseum loopt de tentoonstelling Verhaeren in Europa, op 11 september vaart er een poëzieboot met Koen Stassijns en op 27 november wordt er een grote hommage aan Emile Verhaeren georganiseerd in Sint-Amands. Voor een volledige kalender verwijst ik de lezer graag naar onze website. Het Verhaerenmuseum is het bezoeken waard omdat de poëzie van Verhaeren deels gelinkt is aan de streek, aan Sint-Amands. Het is een meerwaarde dat men naar Sint-Amands kan gaan voor het mooie landschap en voor het graf van Verhaeren, maar ook het Verhaerenmuseum zelf is een van de mooist ingerichte literaire musea in België. De inrichting is zeer modern en naast poëzie is er ruimte voor kunst. Het museum tracht het oeuvre van Emile Verhaeren te actualiseren. We nodigen bv. regelmatig jonge kunstenaars uit die aan de slag gaan met thema's uit het oeuvre van Verhaeren.

Op 27 november is er een grote Verhaerenherdenking in Sint-Amands. Ook het Masereelfonds gaat er naar toe. Licht het programma van die dag eens toe.

Rik Hemmerijckx: Om 15u is er een literaire happening in de kerk van Sint-Amands waar alle dichters en schrijvers die gelinkt kunnen worden aan Emile Verhaeren aanwezig zullen zijn. Langs Nederlandstalige kant gaat hem om Koen Stassijns (vertaler van de bloemlezing Veerman), Stefaan Van den Breemt (Tuin van de liefde, Getijdenboek), Benno Barnard, Patrick Lateur, Christina Guirlande (Duinenkrans) en Frans Boenders (Het uur waarop wij wachten). De Franstalige dichters worden vertegenwoordigd door Laurence Vielle (Dichter des Vaderlands). Maar ook acteur Luc Vandermaelen, actrice Annie Rak en Will Stone (de Engelse vertaler van Verhaeren) zijn van de partij. Het muzikale luik wordt ingevuld door Sandra Lammens (piano) en Anna Giovanna Canedo (sopraan): zij brengen een aantal composities geïnspireerd door de poëzie van Verhaeren. De avond wordt afgesloten in open lucht bij het graf van Verhaeren aan de Schelde met een indrukwekkende muzikale hommage door Heleen Van Haegenborgh met *Signaux*, een hedendaagse compositie voor sloopshoorns.

Emile Verhaeren Museum

Emile Verhaerenstraat 71, 2890 Sint-Amands, 052 33 08 05, www.emileverhaeren.be

Op zondag 27 november neemt het Masereelfonds deel aan de Verhaerenherdenking tijdens zijn nationale ontmoetingsdag. Neem voor het volledige programma en alle andere informatie contact op met het Masereelfonds via 02 502 38 80 of nationaal@masereelfonds.be